

Huishouding en huishoudkunde in beweging

A. J. HARDON-BAARS

Op 16 november 1984 vierden de Vereniging voor Huishoudkunde in Nederland (VHN) en de vakgroepen Huishoudkunde aan de Nieuwe Lerarenopleidingen hun tienjarig bestaan en de Stichting Voorlichting Huishoudwetenschappen (SVHW) haar eerste lustrum. Antine Hardon-Baars, voorzitter van de VHN, ging in haar inleiding op die dag in op trends in de samenleving die van belang zijn voor de huishouding en allen die zich beroepsmatig direct of indirect daarmee bezighouden. In het onderstaande een verkorte weergave van haar inleiding.

Trends

Trends, hoe ontdek je die? „Looking into the seeds of time“, al kijkend naar het kiemkrachtige, dat wat in de sociale bewegingen in de schaduwmaatschappij leeft (ZWART, 1984). Of deze trends – de vrouwenbeweging, de milieubeweging, de informele economie (zelfhulpgroepen, zelfbouw, kleinschalig ondernemen) – trends voor de toekomst zijn, zal mede afhangen van het licht dat hen geboden wordt. ZWART spreekt van autonomie van mensen en noemt het tijdperk egokratie.

Volgens het Sociaal Cultureel Rapport (SGP) 1984 heeft de cultuur van de samenleving nieuwe accenten gekregen, die vermoedelijk ongeacht de korte termijnontwikkeling zullen blijven gelden. Trefwoorden zijn: verzelfstandiging van individuen, emancipatie van categorieën, democratisering van verhoudingen, voortgaand streven naar gelijkheid, diversificatie van levensstijl. Ontwikkelingen die in een tijd van welvaart en welzijn zijn ontstaan, maar niet rechtlijnig van het inkomen afhankelijk zijn. De politieke agenda zal volgens dit rapport aandacht moeten blijven houden voor werkloosheid, wonen en armoedeproblemen.

Demografische ontwikkelingen

De verwachting is dat tot het jaar 2000 de bevolking in Nederland nog zal toenemen, even-

als het aantal huishoudens, maar dat de gemiddelde huishoudensgrootte verder zal dalen (tabel 1).

De samenstelling van de bevolking zal ook wijzigingen ondergaan. Voor een zicht op de behoefte aan bejaardenzorg is het van belang te weten dat de relatieve stijging van het aantal hoogbejaarden en niet-gehuwde bejaarden groot zal zijn: in 1990 verwacht men dat 26,6% meer mensen ouder zijn dan 80 jaar en 28,9% meer ongehuwden in die categorie dan in 1980. Het is ook erg belangrijk voor de mogelijkheden voor informele hulp, dat verwacht wordt dat in 2000 25% van de bejaarden kinderloos zal zijn. Nog enkele cijfers: het aantal eenoudergezinnen verdubbelt tot 308.000; etnische minderheden blijven 4 à 5% van de bevolking uitmaken (SCP, 1984).

Het CBS geeft in haar prognoses van 1982 voor de bevolking tot het jaar 2025 drie varianten aan. De prognose dat de bevolking na 2000 numeriek zal afnemen wordt het meest waarschijnlijk gevonden.

Relaties

Er wordt verwacht dat de nieuwe betekenis van het traditionele gezin verder zal afnemen en dat nieuwe relatievormen veld zullen winnen; de acceptatie hiervan in Nederland is

Tabel 1. Bevolkingsontwikkeling¹⁾

	Bevolking (mln)	Huishoudens (x 1000)	Gem. grootte
1960	11,5	3204	3,59
1965	12,4	3651	3,40
1970	13,1	4052	3,23
1975	13,7	4539	3,02
1980	14,2	4934	2,86
1985	14,6	5417	2,70
1990	15,0	5760	2,61
1995	15,4	5970	2,58
2000	15,7	6130	2,55

¹⁾ cijfers per ultimo; inclusief migratie.

Uit: Huishoudens van nu tot 2000, R. J. M. MAAS, 1982.

groot. De overheid treft maatregelen in de fiscale sfeer – wet tweeverdieners – en in de sfeer van de sociale zekerheid – korting op de bijstand van „voordeurdelers” – waarvan het effect op vormen van samenwonen nog niet is te overzien.

Willen we nog weten waarover wij praten als we het over huishoudens hebben, dan is onderzoek nodig. Een voorbeeld:

In het overheidsbeleid voor de kollektieve zorgsector worden vier alternatieven gepresenteerd om tot bezuinigingen te komen (SCP, 1984).

- vervanging van de gesubsidieerde hulp door informele hulp
- vervanging van de gesubsidieerde hulp door de marktsector
- verhoging van het rendement van de gesubsidieerde sector
- beperking van de gesubsidieerde hulp tot de minst draagkrachtigen.

In het rapport wordt opgemerkt dat de overdracht van taken van de gesubsidieerde sfeer naar de sfeer van primaire leefverbanden (gezin, familie, vrienden, bureu) de voordelen biedt dat naast besparing op de overheidsmiddelen ook de kwaliteit van de zorg zou verbeteren. Deze vorm van hulpverlening zou meer tegemoet kunnen komen aan de behoeften van de hulpvragenden dan hulp via het bureaukratisch verzorgingsapparaat. De verschuiving in het bejaardenbeleid van institutionele verzorging naar ondersteuning van zelfstandig wonende bejaarden past bij een dergelijke keuze. Uit onderzoek (Houben e.a., 1984) blijkt ook dat bejaarden zo lang mogelijk zelfstandig willen wonen, maar uit datzelfde onderzoek blijkt óók, dat bij ouderen vaak een voorkeur bestaat voor professionele hulp boven hulp van kinderen; men vreest van deze laatste vorm een afhankelijkheidsrelatie. Uit onderzoek van Braam (1983) komt naar voren, dat naarmate de hulp langduriger moet zijn en de problemen van ernstiger aard, het aanbod van informele hulp afneemt.

Een ander voorbeeld:

Initiatieven om tot vormen van onderlinge hulp en verzorging te komen door bijvoorbeeld woongroepen op te richten, worden nog al eens gehinderd door allerlei bestaande regels en voorschriften, die oorspronkelijk ontstaan zijn om de konsument te beschermen. Woonvoorzieningen voor woongroepen worden nog steeds getoetst aan oppervlakte- en privacy-eisen, die ontleend zijn aan de behoeften van het traditionele gezin.

Emancipatie

Aanvankelijk was de houding van feministen

ten opzichte van de huishoudkunde en huishoudkundigen zeer kritisch. Huishoudkunde-onderwijs en voorlichting zou robuustwerkende werken en meisjes en vrouwen opleiden tot „goede huisvrouwen” en hun gevangen houden in vergulde kooien. Een deel van deze kritiek is zeker gerechtvaardigd. De waarden, normen en doeleinden van leden van huishoudens werden in de traditionele huishoudkunde vanuit een harmoniemodel benaderd. Konflikterende belangen en de daarmee samenhangende relatie-, taakverdelings- en machtspatronen werden nauwelijks geproblematiseerd. Relaties werden niet als inputfaktor beschouwd en het verzorgingsniveau niet geproblematiseerd.

De huishoudkundige benadering van problemen van huishoudens in ontwikkelingslanden volgens Amerikaans model kreeg dezelfde kritiek. De rol van de vrouw in de voedselproductie en haar problemen daarbij werden noch door de landbouwvoorlichting noch door de home-economics voorlichting als object van interventie-strategieën beschouwd.

Vrouwenstudies en feminisme hebben juist deze machtsverschillen, die resulteren in verschillende taken en rollen voor mannen en vrouwen als object en hebben als katalysator gefunctioneerd voor de huishoudkunde-beweging.

Sociaal-economische ontwikkelingen

Werkeloosheid – of liever baanloosheid, wanneer we het werk in de onbetaalde sector ook als werk willen aanvaarden en benoemen – is een van de meest besproken sociaal-economische problemen van de afgelopen tien jaar en zal ook voor de nabije toekomst een groot maatschappelijk probleem blijven. Het SCP verwacht ook dat verschillen in welvaart en welzijn tussen diverse bevolkingsgroepen groter zullen worden; of dit tot een echte kloof zal leiden, valt niet te voorspellen. Wat als mogelijke oplossing voor dit probleem wordt voorgesteld, is afhankelijk van de politieke, economische, situationele of sexe gebonden bril die de potentiële probleemoplosser draagt. Opvallend is wel, dat bij de onderhandelingen over vormen van arbeidstijdverkorting de werkgelegenheidsaspecten de hoofdrol spelen. Of en hoe de arbeidstijdverkorting kan bijdragen aan de herverdeling van onbetaalde arbeid, krijgt weinig aandacht. De Emancipatieraad, de Gezinsraad en de VHN vormen hierbij een uitzondering.

In 1982 organiseerden de Gezinsraad en de VHN een kongres over de herverdeling van betaalde en onbetaalde arbeid (Samen delen, samen zorgen, 1983). Uit het daar besproken tijdsbestedingsonderzoek (SWOKA, 1980) kwam als gemiddelde voor huishoudelijke ar-

beid 63 uur per week en voor betaalde arbeid 43 uur; een verhouding van 3 : 2. De verschillen tussen de huishoudenstypen waren groot; voor een huishouden van een vrouw met kinderen was de verhouding bijvoorbeeld 3 : 1.

De verschillen tussen de sexen in bestede uren aan huishoudelijke arbeid zijn ook nog zeer groot (figuur 1), ondanks dat de ideeën over een evenwichtiger verdeling wel veld winnen.

Veranderingen die de kongresgangers in de beleids sfeer nodig achtten om te komen tot een herverdeling van huishoudelijke arbeid waren onder meer: algemene arbeidstijdvermindering, uitbreiding van de voorzieningen voor dienstverlening en opvang van kinderen, aanpassing van openingstijden van winkels en andere voorzieningen, verlofregelingen voor ouders. Verder vond men scholing van jongens en meisjes in huishoudkundige kennis en vaardigheden noodzakelijk, evenals „tweede kans” scholing voor mannen en vrouwen op dit vakgebied.

Onderwijs

Diskussies over huishoudkunde-onderwijs worden niet alleen in Nederland gevoerd. Op de jaarvergadering van de Deutsche Gesellschaft für Hauswirtschaft in september 1984 kwam in een discussie met politici duidelijk het belang naar voren van huishoudkunde-

onderwijs voor alle leerlingen. Ook politici bleken hierin een mogelijkheid te zien om maatschappelijk wenselijke veranderingen te stimuleren.

Voor degenen die we in de beleids sfeer horen zeggen dat huishoudkundige opvoeding maar thuis moet gebeuren, nog een interessant gegeven uit Duitsland. Uit onderzoek blijkt dat gezinsleden steeds minder gezamenlijk de maaltijden gebruiken. De huiselijke eettafel wordt steeds minder een plek voor communicatie en opvoeding: slechts 6,5% van de gezinnen gebruikt door de week alle maaltijden gezamenlijk (TEUTEBERG, 1984). Ook voor Nederland zeker een interessant onderwerp voor onderzoek.

Vrije tijd

Velen verwachten dat beroepsarbeid in de toekomst een minder overheersende rol zal gaan spelen. De waarden en normen die uit het arbeidsbestel zijn voortgekomen zullen steeds minder passen bij de veranderende verhoudingen.

BLIJSTERVELD (1983) verwacht dat in het algemeen een verschuiving zal optreden van een consumptieve en receptieve leefstijl naar een produktieve en actieve vrijetijdsbesteding. De groei in doe-het-zelf activiteiten in de eigen woning ziet hij als „vrijetijdsbesteding”... een mannelijke visie? Hobby's en doe-het-zelf activiteiten zullen gepaard gaan met groepsvorming, communicatie en informatie-uitwisseling. Hij brengt deze ontwikkeling ook in verband met de kontaktarme wijze, waarop in de toekomst geproduceerd zal worden.

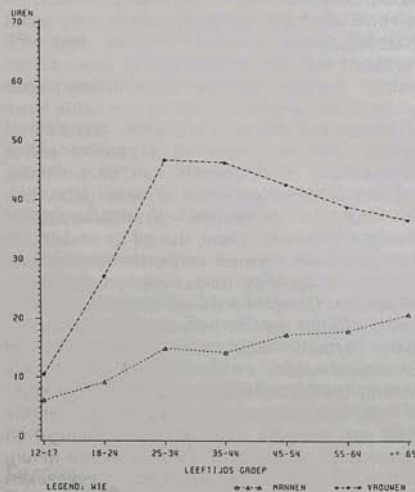
Ruimte

Wat zullen nu de ruimtelijke gevolgen van en de ruimtelijke kondities voor enkele van deze te verwachten ontwikkelingen zijn?

Wonen zal in de huishoudkundige betekenis ook werken zijn. De woning en de buurt als werkplek en verblijfsruimte (HARDON-BAARS, 1981). Een konklusie uit het eerder genoemde SCP-rapport is, dat mede door de toegenomen woonlasten, het voor de bewoners steeds interessanter wordt om een deel van de bouwwerkzaamheden zelf te verrichten. De vraag naar voorlichting en scholing ter ondersteuning van deze activiteiten kan groter worden – een uitdaging voor de huishoudelijke voorlichting?

TOFFLER spreekt in dit verband van „prosumer”. Een samengaan van producent en konsument van woondiensten op het bedrijfsniveau van het huishouden: het woonhuis als produktiefactor en als konsumentengoed. Misschien kunnen huishoudens in de toekomst nog eens aanspraak maken op subsidies van EZ ten behoeve van het kleinbedrijf.

Figuur 1. Gemiddelde tijdbesteding aan huishoudelijke produktie door personen van 12 jaar en ouder naar geslacht en leeftijdsgroep (Nederland 1980: gemiddeld aantal uren per week)

Bron: Tijdbestedingsonderzoek SWOKA (1980)

ici ble-
maat-
te sti-

horen
g maar
ant ge-
lijkt dat
lijk de
ettafel
mmuni-
de ge-
altijden
Neder-
oor on-

in de
rol zal
die uit
zullen
erende

emeen
n kon-
n pro-
ng. De
eigen
... een
elf akti-
psvor-
twisse-
in ver-
p in de

van en
n deze

tekenis
urt als
-BAARS,
oemde
toege-
woners
eel van
ten. De
onder-
er wor-
delijke

umer".
ument
au van
duktie-
schien
ng eens
ten be-

Of buurten en huizen geschikt zullen zijn voor deze activiteiten is de vraag. Vanuit de vrouwenbeweging – de groepen Vrouwen bouwen en wonen – komen studies en acties aangaande deze vraagstukken van ruimte-inrichting en -verdeling. Wonen, werken, recreatie en verkeer zijn gescheiden in de afstemming op het formele arbeidsproces, maar wensen voor ruimtegebruik en daarmee voor ruimteverdeling veranderen. Vanuit de woonekologie, die naast het vrouwenbelang meer het algemene gebruikersbelang bestudeert, is een huishoudkundige bijdrage geleverd op dit gebied; woonekologie als katalysator van de vrouwenbeweging in dit geval.

Technologie

Over de invloed van ontwikkelingen in de technologie op werken en vrije tijd en de gevolgen daarvan of voorwaarden daartoe, wordt in Nederland nog weinig nagedacht (v. d. Berg en Casimir, 1984). Een poging tot inventarisatie van ideeën:

Technologische ontwikkelingen hebben onder meer bijdragen aan de verandering van hulpbronnen, producten en voorzieningen, waarover huishoudens in onze Westerse samenleving kunnen beschikken. Maar terwijl in de formele sektor de toepassing van technologie in het algemeen tot besparing van arbeidstijd heeft geleid, is dat in de huishoudelijke sektor nauwelijks het geval (Groot-Marcus, 1984). De technisering van de huishouding, die in Nederland na de tweede wereldoorlog op grote schaal heeft plaatsgevonden, heeft wel het karakter van de huishouding veranderd. De fysieke belasting van het huishoudelijk werk is verminderd, de flexibiliteit van de arbeidsorganisaties is toegenomen en de verzorgings-technologische processen zijn beter beheersbaar geworden. Door automatisering, bijvoorbeeld van het wasproces, hoeft de mens niet meer voortdurend in het proces in te grijpen.

Al is de totale arbeidstijd in de huishouding weinig verminderd, de verdeling over de verschillende activiteiten is wel veranderd. Voor schoonmaken en onderhoud is de bestede tijd minder geworden, voor voedselbereiding daarentegen toegenomen. Groot-Marcus noemt ook nog enkele mogelijke positieve effecten van het toepassen van technologie in de huishouding: verhoogde hygiëne, de grotere aanvaardbaarheid van het werk en meer keuzemogelijkheden voor tijdsbesteding. Dat er zo weinig verandering is opgetreden in de tijd die wordt ingezet in de huishouding, kan te wijten zijn aan het feit dat de dienstverleningstaken die tot de huishouding behoren moeilijk door technologie of door andere voorzieningen zijn op te vangen. Voor imma-

teriële taken als het begeleiden van mensen, opvoeden en verzorgen van kinderen, hulp aan ouderen, buren en anderen blijft de privé-huishouding een belangrijke functie houden. Bovendien vergt de verhoging van het verzorgingsniveau, bijvoorbeeld een hogere consumptiestandaard, meer tijd voor selecteren, transporteren, onderhoud en dergelijke.

Technologie-ontwikkeling wordt vaak gezien als een autonoom, onbeheersbaar proces, als een onontkoombaar gebeuren. Anderen stellen daarentegen dat technologische ontwikkelingen in de eerste plaats als sociale processen moeten worden geanalyseerd, die wel degelijk beheersbaar zijn.

Naisbitt (1984) beschrijft tien belangrijke trends die de Amerikaanse samenleving ingrijpend zullen veranderen, maar hij voorspelt dat de nieuwe „high technology” alleen zal slagen als dit door mensen wordt gedragen. Hij noemt dit de hightech/hightouch relatie.

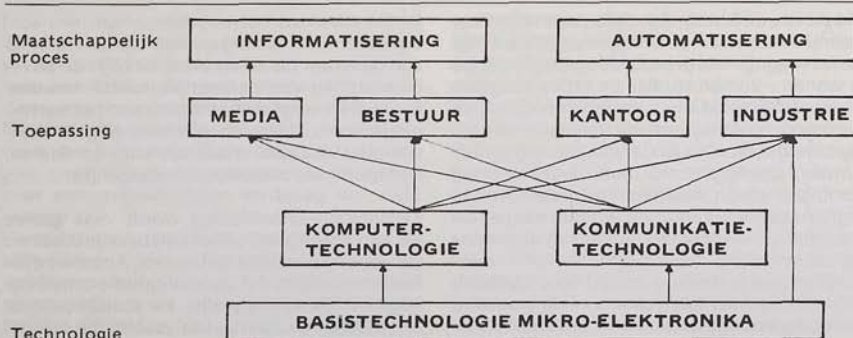
Informatietechnologie

Naast veranderingen in arbeid en werkgelegenheid en de toepassing van biotechnologie wordt van informatietechnologie de komende jaren een grote invloed verwacht op maatschappelijke ontwikkelingen.

Bell (in: Tuininga, 1983) geeft als kenmerken van informatiesamenleving:

- Het verwerven, verwerken en transporteren van informatie is de centrale factor in een zeer groot aantal productieprocessen en vormen van dienstverlening.
 - Het grootste deel van de beroepsbevolking is werkzaam in de informatiesector (producten van apparatuur, programmatuur en informatie; transporteren en distribueren van informatie).
 - Informatietechnologie bepaalt de fundamentele infrastructuur van onze samenleving.
 - Belangrijke maatschappelijke processen en politieke besluitvorming worden ingrijpend beïnvloed door informatietechnologie.
- Over dit type samenleving wordt verschillend gedacht. Sommigen laten zich leiden door een geloof in vooruitgang, anderen staan er sceptisch tegenover en willen een nuchtere kosten/baten analyse en „Technology Assessment” (STB/TNO, 1984).

Het tijdschrift Wetenschap en Samenleving geeft in een themanummer over de informatiesamenleving een schema (1), waarin de samenhang tussen de verschillende technologische gebieden en de maatschappelijke toepassingen en effecten is weergegeven. De huishouding komt hier niet in voor; zal wel een verlengstuk van het kantoor moeten wezen...

Schema 1: Informatietechnologie en samenleving.

Inmiddels dringt de nieuwe technologie de huizen binnen. In Nederland staan er al 250.000 mikrocomputers; de komputerklub telt 10.000 leden.

Komputer en privé-huishouding

Over de specifieke mogelijkheden van computers in de huishouding verschenen recentelijk in huishoudkundetijdschriften enige artikelen (zie: Literatuur). Genoemd worden onder andere mikroprocessors in huishoudelijke apparatuur, software voor het financiële beheer en de voorraadbeheersing. Of computers ook bruikbaar zijn bij het management proces is de vraag. Hoe georganiseerd werken managers in de huishouding, wie houdt een kasboek bij, wie gaat achter een bureau zitten om te plannen? Nu kan natuurlijk een apparaat een uitdaging worden om meer te plannen; een aanbod creëert vaak een vraag.

Naast de mogelijkheden van computers in de huishouding worden ook de gevaren beschreven (Fricke, 1984; Presvelou, 1984; Rothschild, 1981; Zimmerman, 1981). Belangrijke onbedoelde nevenverschijnselen kunnen zijn dat deze technologieën een nieuwe scheiding teweeg zullen brengen tussen „haves“ en „have-nots“, tussen informatierijke samenlevingen en informatie-arme. Ook zou een nieuwe sexespecifieke taakverdeling kunnen ontstaan.

Huishoudkundigen zullen een bijdrage moeten leveren, opdat de mens zich niet aan de techniek hoeft aan te passen, maar opdat technologie-ontwikkelingen afgestemd worden op behoeften van mensen.

Uit het voorgaande moge het belang van huishoudkunde voor individu en samenleving blijken, en in het verlengde daarvan het belang

van de verzorgende arbeid. In de toekomst zal dit niet meer gekoppeld zijn aan de belangen van vrouwen alléén... *daar zorgen wij voor!*

Literatuur

- BERG V. D., J. en G. CASIMIR, 1984. Daar zorgen we voor. SVHW, Wageningen.
- BRAAM, G. P. A., c.s., 1983. Ouderen in Nederland. Sociologie van bejaarden, bejaardenzorg en -beleid. Samsonserie Sociologie.
- BUSTERVELDT V., Q. M., 1983. Enkele trends op het gebied van de vrije tijd. Economische Statistische Berichten 68 (3436) pp. 1210-1213.
- CASIMIR, G. J., 1983. De huis-, tuin- en keukencomputer. Vakblad voor de huishoudkunde, 4 (4).
- FRICKE C., 1984. Auswirkungen neuer Technologien auf die Hausarbeit Teleheimarbeit und elektronischer Selbstbedienung. Hauswirtschaft und Wissenschaft, 32-5, sept./okt.
- GAINSLY, K., 1984. Computer in the home. New Home Economics, 30 (1) pp. 12-14.
- GROOT-MARCUS, J. P., 1983. Technologie, een oplossing voor huishoudelijke arbeid? Vakblad voor huishoudkunde 4, (4).
- HARDON-BAARS, A. J., 1981. Woonecologie in beweging. Verslag Wonen 25+. LH Vakgroep Wonen.
- HOUBEN, P. P. J., F. WIND, H. MOESKOPS, 1984. Woonbehoeften van ouderen gepeild. R.I.W., L.S.B., Den Haag.
- HUNT, F. E., 1984. Technology and family life: what role for Home Economics? IFHE Research Symposium, july, Oslo.
- MAAS, R. J. M., 1982. Huishoudens van nu tot 2000. NEI, Rotterdam.
- NAISBITT, J., 1984. Megatrends. Ten new directions transforming our lives. Futura Publications, London.
- OUDIJK, C., 1983. Sociale atlas voor de vrouw. SCP, Rijswijk.
- PRESVELOU, C., 1984. Human meaning and applications of modern technology in everyday life and the role of Home Economists in implementing them. Key speech IFHE Research Symposium, july, Oslo.

ROTHSCHILD, J. A., 1981. A feminist perspective on technology and the future. *Womenstudies, Int. Quart.*, vol. 4 (1) pp. 65-74.

SLAA, P., 1984. Macht en onmacht in de informatiesamenleving. *Wetenschap en samenleving*, nr. 9.

Sociaal Cultureel Rapport, 1984. Sociaal Cultureel Planbureau (SCP).

Studiecentrum voor Technologie en beleid (STB/TNO), 1984. Technology Assessment. Op zoek naar een bruikbare aanpak. Deel 1. Analyse van mogelijkheden en beperkingen. Deel 2. Een zestal gebieden van technologische ontwikkeling.

TEUTEBERG, 1984. Der Wandel der hauslichen Tischgemeinschaft und Aufgaben einer Haushalts- und Ernährungserziehung. Lezing DGH, Univ. Munster.

TUININGA, E. J., 1983. Technologie, ons een zorg? *Eco-*

nomische Statistische Berichten, 68 (3436) pp. 1180-1184.

ZIMMERMAN, J., 1981. Technology and the future of woman. Haven't we met somewhere before? *Women's Studies, Int. Quart.*, vol. 4 (3) pp. 355-367.

ZWART, C. J., 1984. Dageraad van een nieuwe maatschappij: een alternatief voor het doemdenken. In: Brabers, P.A.J., red. *Wonen 1984: op zoek naar autonomie en verbondenheid*. RIW, Delft.

Korrespondentieadres

Ir. A. J. Hardon-Baars, Vakgroep Wonen LH, Postbus 6700, Wageningen.

DAAR ZORGEN WE VOOR

JOSE VAN DEN BERG en GERDA CASIMIR vroegen 15 mensen uit heel verschillende sectoren van onze samenleving naar hun visie op ontwikkelingen in de dagelijkse verzorging in de komende 15 jaar. De interviews werden gebundeld tot het lustrumboek „DAAR ZORGEN WE VOOR” als stimulans voor de discussie rond het thema „HUISHOUDKUNDE 2000” op 16 november 1984.

Na haar inleiding overhandigde ANTINE HARDON het lustrumboek aan enkele genodigden. Drs. E. VAN DER KOOY (HD Maatschappelijke Dienstverlening ministerie van WVC) vestigde in zijn dankwoord de aandacht op nieuwe vormen van huishoudelijke en konsumentenvoorlichting, vooral afgestemd op de kwetsbare groepen in onze samenleving. Over de zogenaamde „experimentele structuur huishoudelijke en konsumentenvoorlichting” vindt u informatie op pagina 00 van dit blad.

De heer A. H. KOELINK (plv. DG Voortgezet Onderwijs ministerie O&W) ging vooral in op huishoudkunde als onderwijsvak. Zijn mededeling, dat overwogen werd om in het lager beroepsonderwijs de vakken gezondheidkunde, huishoudkunde en verzorging (i.p.v. textiele werkvormen) te koppelen, werd met applaus ontvangen.

Vervolgens werden vier stellingen en twee vragen, ontleend aan „DAAR ZORGEN WE VOOR”, aan een forum en de zaal voorgelegd (op pagina 26 is de forumdiskussie in het kort weergegeven).

Tijdens de receptie was het lustrumboek voor alle deelnemers verkrijgbaar. Op de achterpagina staat vermeld hoe u nu dit boek kunt bestellen.